

سرمقاله

نکات کلیدی تبلیغ از منظر امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری

در این مقال با بهره‌گیری از آیات و روایات معصومین علیهم‌السلام و همچنین از رهنمودهای رهبر کبیر انقلاب اسلامی امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری که عمر گرانمایه‌شان را در راه ترویج و تبلیغ دین گذاشتند و در این راه از هیچگونه تلاشی دریغ نکردند به تبیین موضوعات ذیل می‌پردازیم.

نکته اول: مبلغ از جنس مردم و برای مردم

مبلغ دین باید از مردم باشد. هرگونه فاصله داشتن به ضرر خودش و اهداف عالی دینی است. روحانیت شیعه از ابتدا اینگونه بوده و موفقیتش عمدتاً مدیون این خصلت نبوی است. او همچون پزشکی که درد مریض را تشخیص می‌دهد، باید تمام ابعاد روحی و درونی مخاطبین را درک کند و زمینه‌های مثبت و منفی آنان را بدست آورد. چرا که ناآشنایی با جامعه مخاطب، مبلغ را از هدف خود دور می‌کند، عده‌ای از طلبه‌ها در اثر عدم شناخت از جامعه و توقعات مردم، در امر تبلیغ ناکارآمد و چه بسا در اثر لغزش‌ها بر ضد دین تبلیغ می‌کند. چه بسا از سطح علمی بالایی برخوردار باشد اما نسبت به روحیات و ذوقیات و نیازها، خصوصیات روحی، سنی، شغلی، تحصیلی و فرهنگی مخاطبان خود ناآشنا باشد.

قرآن مجید در مورد شناخت مردمی رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید:

«لقد جئکم رسول من انفسکم»^۱ پیامبری بسیار مهربان و دردآشنا برای شما آمده است که وی از نفس و جان شماست.

تعبیر «من انفسکم» به جای «منکم» شدت نزدیکی و درآشنایی آن حضرت را دربر دارد. امام صادق علیه السلام در حدیثی از حضرت عیسی علیه السلام نقل می‌کند که فرمودند: ولیکن اَحَدَکُمْ بمنزلة الطیب المداوی ان رأی موضعا لدوائه و الا اَمْسَکْ^۱ هر یک از شما در تبلیغ خود همانند پزشک معالج باشید که اهل درد را پیدا نموده و او را طبابت می‌نماید و در غیر این صورت منتظر فرصت و زمینه می‌باشد.

امام خمینی (ره) از مصادیق بارز «من انفسکم» بودند ایشان در مصاحبه با روزنامه‌نگار معروف مصری (حسنین هیکل) در تاریخ ۵۷/۱۲/۲ تأکید می‌کنند که «من ملت را می‌شناسم و از درون آنها خبر می‌دهم و از زبان آنها سخن می‌گویم و می‌دانم چه در سینه‌هایشان غلیان دارد و من از همه نقاط ضعف، آگاهم، شاهد تحولات نیم قرن بوده‌ام. بدبختی ناشی از ارعاب مردم را می‌دانستم و می‌دیدیم و احساس می‌کردم».^۲

امام همچنین فرمودند:

مبلغان و روحانیون مبارز و متعهد به اسلام در طول تاریخ و در سخت‌ترین شرایط همواره با دلی پر از امید و قلبی سرشار از عشق و محبت به تعلیم و تربیت و هدایت نسل‌ها همت گماشته‌اند و همیشه پیشتاز و سیر بلای مردم بوده‌اند، بر بالای دار رفته‌اند و محرومیت چشیده‌اند، زندان‌ها رفته‌اند و اسارت‌ها و تبعیدها دیده‌اند و بالاتر از همه آماج طعن‌ها و تهمت بوده‌اند ... و از حیث اعتبار واقعی مردم دفاع نموده‌اند.^۳

امام (ره) در جای دیگر خدمت به اسلام و مسلمین و رفع گرفتاریهای مسلمانان را از وظایف عمده و اصلی روحانیون و مبلغان شمرده و می‌فرماید:

شما (علما و مبلغان) موظف هستید به اسلام خدمت کنید و لازمه خدمت به اسلام و مسلمین این است که ناطق و سخنگو باشید، به موقع اعتراض و مخالفت کنید و به امور جامعه اهتمام داشته باشید و در اصلاح آن مجاهدت کنید. خدمت همین نیست که درس بخوانید موظفید برای رفع گرفتاریهای مسلمین کوشش کنید.^۴

نکته دوم: شناخت ظرفیت مخاطبین

شناخت نیازهای مخاطبین و شیوه بیان اینکه در چه قالب و فرمی تبلیغ کند. آیا کلیه شیوه‌های بیان پنجاه سال پیش امروز قابل اجرا است. شاید منبری که در سی سال پیش

۱. وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۰۰.
 ۲. در مصاحبه با مجله آلمانی اشپیگل.
 ۳. صحیفه نور، ج ۲۰، ۲۹/۴/۶۷.
 ۴. در جستجوی کلام امام، دفتر هشتم، ص ۲۷۲.

مفید بود امروز آن کارایی را نداشته باشد.

مقام معظم رهبری می فرمایند:

یک روز شیخ جعفر شوشتری (رضوان الله تعالی علیه) در یکی از مدارس تهران، روی منبر می آمد و به مردم می گفت: مردم! همین قدر بدانید خدایی هست. با این تذکر، در دل‌های مردم، انقلاب درست می کرد. حالا نفس او بود، کمک خدا بود، فضای آن روز بود، قابلیت مستمع بود. به هر حال، تأثیر خودش را می کرد. امروز، اگر من و شما روی منبر برویم بنشینیم و بگوییم: مردم! همین قدر بدانید که خدایی هست؛ مردم هم مثل ما سری تکان می دهند و می گویند: عجب! آن گاه، ما پا می شویم می رویم، آنها هم پا می شوند می روند.^۱ مبلغ باید ظرفیت مخاطبین را بسنجد و از مقدار علم و معرفت آنان شناخت داشته باشد تا به تناسب کشش فکری آنان سخن گوید.

۷

سرمقاله

محتوای خطابه و تبلیغ در مجالس علما و دانشمندان با مجلس افراد عادی و بی سواد یکسان نباشد، و بداند که همه علوم و اطلاعات را همه جا و هر جا نمی گویند در این زمینه روایات زیادی در منابع روایی ما وارد شده که چند تا از این روایات را در اینجا می آوریم:

عن ابی عبدالله ما کلم رسول الله ﷺ العباد بکنه عقله قط قال رسول الله: انا معاشر الانبياء امرنا ان نكلم الناس على قدر عقولهم.^۲ حضرت امام صادق علیه السلام می فرماید: رسول خدا با هیچ کس به اندازه علم و عقل خود سخن نگفت و خود در گفتارش می فرمود: ما پیامبران مأموریم با هر کس به اندازه علم و عقل خودشان سخن بگوییم.^۳ حضرت رسول می فرماید: ما انت محدث حديثاً لا تبلغه عقولهم الا كان على بعضهم فتنة.^۴

هرگاه شما حدیثی را به مردم می گوید که آنان قدرت درک و فهم آن را ندارند، بطور حتم این حدیث برای برخی از آنان موجب فتنه و خطر است.

در حدیث دیگر از حضرت مسیح علیه السلام وارد شده که حضرت مسیح می فرماید:

لا تُحدِّثُوا الجُهَّالَ بالحكمة فتظلموها و لا تمنعوها أهلها فتظلموهم؛ از گفتن سخنان سنگین و علوم گوناگون به افراد نادان خودداری کنید. زیرا تعلیم این گونه علوم بر آنان ستم به دانش است. همچنین اهل ادب را از حکمت و علوم سرشار ممنوع نسازید؛ که آن ظلم در حق آنان است.

۱. کلیه فرمایشات مقام معظم رهبری، در این سرمقاله از سایت <http://www.hawzah.net> اخذ شده است.

۲. بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲۷۰، ح ۱۲۲.

۳. بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۱۹۲.

۴. کنز العمال، ج ۱۰، ص ۱۹۲، ش ۲۹۰۱۱.

را نصیب العین خود قرار دهیم. پایداری رسول خدا در مقابل درخواست‌های مکرر سران قریش که آن بزرگوار دست از آئین خود برداشته و یا اقلاب‌های آنان را محترم بشمارد، نمونه بارز از صلابت در بیان حقایق است حضرت در مقابل خواسته‌های مشرکان جواب دندان شکن می‌دهد و می‌فرماید: اگر شما آفتاب را در دست راست من، و ماه را در کف چپم قرار دهید، تا من از آئین خود دست برداشته و یا از تبلیغ آن صرف‌نظر کنم، نمی‌پذیرم.^۱ - یعنی اگر همه دنیا را به من بدهید از بیان حق و رسالت کوتاهی نمی‌کنیم - .

مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرمایند:

مبلغ دین، نباید، مخاطب‌شناسی را با جوپذیری عوضی بگیرد، تسلیم هوا و خواسته‌های مخاطبان شود، خود را با ذوق و سلیقه و عقیده آنان وفق دهد و عروسک کوکی دست ایشان باشد.

مقام معظم رهبری بارها از این خصلت «جو ناپذیری» امام راحل (ره) یاد کرده‌اند که در اینجا به یک نمونه از آن می‌پردازیم.

«امام راحل (ره) تمثال اعلای ترکیب موفق «مخاطب شناسی» و «جو ناپذیری» بود. ایشان در طول نهضت و پس از پیروزی، این آمیزه کارآمد را نشان داد با آن که به مخاطب سخن خود توجه کامل داشت و محتوا و آهنگ سخن را با معرفت و دقت، سمت و سو می‌داد. اما هیچ‌گاه تسلیم جو نشد، آراء و اهواء این قشر و آن قشر او را از ادای تکلیف باز نداشت، در موضع مستقیم خود، استقامت نشان داد و با صراحت و بدون رو در بایسته‌های رایج، دیدگاه‌ها و آرای خویش را عرضه داشت، از همان ابتدای پیروزی و حتی قبل از آن موضع اصیل انقلاب را بازگو کرد و در این راه، از تعارف و مجامله و ملاحظه دوری گزید.»

ایشان همچنین می‌فرمایند:

متأسفانه در مواردی چنین چیزهایی دیده می‌شود و نشان می‌دهد که بعضی‌ها، تحت تأثیر جو قرار می‌گیرند و آنچه را که جو بر آنها تحمیل می‌کند «آن را می‌گویند حتی گاهی آن را احساس می‌کنند و این بلای بزرگی است. جو تحمیلی در مورد یک فکر و یک عقیده و یک سلیقه، ناپستی روی ذهن و سلیقه‌ی مستقیم شما اثر بگذارد ...»

نکته چهارم: تبلیغ بدون علم و آگاهی مسئولیت دارد

عن ابی جعفر (ع) من افتی الناس بغير علم و لاهدی لَعْنَتَهُ ملائکة الرحمة و ملائکة العذاب و لِحَقَّهُ وِزْرٌ من عَمِلَ بِفِتْیَاهُ؛ هر کس بدون علم کامل و هدایت و تهذیب نفس سخنی به مردم بگوید، ملائکه رحمت و عذاب او را نفرین می‌نمایند و کلیه کسانی که به گفته او دچار اشتباه شده‌اند گناهش بر وی تعلق می‌گیرد.

حضرت آقا می‌فرمایند:

طرد کردن و رد کردن و رویگرداندن و روترش کردن و اعراض کردن خوب نیست، ما با این کارها موافق نیستیم اما موافق هم نیستیم که یک نفر اهل علم، بر خلاف تشخیص و مبنای فقهی و فتاوایش یا برخلاف فتوای مقلدش، یا بر خلاف آنچه که برای او جزو مسلمات است، نظر و رأی بدهد که این گناه یقیناً از طرف پروردگار قابل قبول و قابل عفو و اغماض نخواهد بود. مبلغ دین باید شجاعت و شجاعت را تکلیف شرعی انسانی خود بداند خود را به آن خصلت بیاراید، از محافظه‌کاری پرهیز کند»

رو در بایستی با مخاطب را کنار بگذارد، در عین شناخت و حرمت او، دیدگاه‌های لازم را با روشن بینی و شجاعت عرضه کند، خود را در سخن و نوشته، اسیر احساسهای زودگذر مخاطب ننماید، حقانیت سخن و مفیدیت آن را برای مخاطب، اصل بداند، داد و فریادها و ناخوشایندی او را معیار قرار ندهد، خود را چون طیب حاذق بداند، داروی تلخ را تجویز کند، هر چند بر مذاق مخاطب خوش نیاید.

به هر حال مبلغ اسلامی باید شجاعت بیان حقایق را داشته باشد و بدون دلیل شرعی از کسی ملاحظه ننماید.

چنانچه خداوند می‌فرماید: «الذین یبَلِّغون رسالات الله و یخشونه و لایخشون احداً الا الله و کفی بالله حسیباً»^۲ کسانی که پیام‌های الهی را تبلیغ می‌نمایند و از کسی جز خدا نمی‌هراسند، خداوند خودش به تنهایی کفایت می‌کند.

ادامه دارد ...

رسول خضری

مدیر اداره مبلغان جامعه المصطفی العالمیه - سردبیر

۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۴۳، ح ۳.

۲. احزاب / ۳۹.